

УДК 94 (477)

MOSCOPHILES IN EASTERN GALICIA (END OF XIX AT THE BEGINNING XX CENTURY) ARE INSTRUMENTS OF IMPERIAL POLITICS OF RUSSIA**МОСКВОФІЛИ В СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ (КІНЕЦЬ XIX – ПОЧАТОК XX СТОЛІТТЯ) – ІНСТРУМЕНТИ ІМПЕРСЬКОЇ ПОЛІТИКИ РОСІЇ****Baran. I. V. / Баран І.В.***s.h.s., as.prof./ к.і.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-3936-0439

*L'viv National Environmental University, L'viv-Dubliany, V.Velykogo str., 1, 80381**Львівський національний університет природокористування,**Львів-Дубляни, В. Великого, 1, 80381*

Анотація. У статті розглянуто антиукраїнську діяльність москвофілів на території Східної Галичини в кінці XIX – на початку XX століття. Обґрунтовано і доведено співпрацю та фінансування москвофільського руху Російською імперією. Показано співпрацю між москвофілами та польськими політиками.

Ключові слова: Східна Галичина, москвофіли, українських рух

Москвофільський рух в Східній Галичині особливо активізувався в 60-х роках XIX століття. Українське галицьке населення втрачало надію на допомогу австрійського уряду в боротьбі з польським свавіллям. Справа поділу Галичини на українську і польську, не знайшла визнання ні серед польської сеймової більшості, ні підтримки з Відня. А наступ римо-католицької церкви у Галичині викликав серед українських селян страх за свій церковний обряд. І як спротив на таку ситуацію в країні деякі українські політики звертають свої погляди на Російську імперію, яка, на їх думку, допомогла б звільнити українців, (яких москвофіли називали “русскими”) в Галичині від польського панування [1].

До певного часу вони могли відкрито зберігати подвійну лояльність: бути прихильниками Росії та законслухняними громадянами імперії Габсбургів. Однак російсько-турецька війна 1878 року і подальша конфронтація Відня з Петербургом поклали цьому край. Росія все активніше діяла на Балканах, підкріплюючи військові дії риторикою про визволення слов'ян та об'єднання їх під зверхністю "православного монарха". Вступивши, тим самим, у конфлікт із Віднем, під владою якого теж перебували слов'яни. Відповідно, австрійський уряд зробив ставку на українофілів.

В 1882 році, після спроби села Гнилички на Тернопільщині перейти на православ'я, що було заборонено австрійським законом, відбувся гучний судовий процес, відомий як суд проти Ольги Грабар. В результаті москвофіли дещо втратили репутацію захисників "Старої Русі", натомість отримали клеймо зрадників і п'ятої колони. В Греко-католицькій церкві почалася робота над зменшенням впливу русофільства, однак в середовищі сільського духовенства воно залишалося популярним аж до Першої світової війни.

У 1890 році розпочалася політика порозуміння між українцями та

поляками — "Нова ера", в результаті чого москвофілів ще більше витіснили на маргінес політичних процесів. Тим не менше, як і решта політичних середовищ в епоху масової політики і створення партій сучасного типу, вони утворили свою - "Русскую Народную Партію".

На початку ХХ ст. польські політичні кола почали ситуативно використовувати москвофілів (надаючи субвенції через Краєву шкільну раду та забезпечуючи підтримку під час виборів) як противагу українським політичним партіям Галичини. Це, разом із фінансовими вливаннями з Російської імперії, принесло свої плоди – близько третини українських виборців голосували за русофілів. На виборах 1907 року до парламенту русофіли отримали 5 мандатів (проти 22 в українофільських висуванців), у 1908 році, на виборах до Галицького сейму – 9 проти 12. [2].

Однією з характерних рис галицького москвофільства було прагнення протиставити російську культуру, російських діячів українським. З цією метою майже при кожній нагоді на українських діячів виливалися потоки бруду. Щоправда підносилися українські російськомовні письменники такі як М. Гоголь та В. Короленко. У 1909 р. був створений комітет, метою якого було відзначення 100- річчя від дня народження М. Гоголя. Серед інших завдань "Гоголівський комітет у Львові" пропагував російську мову серед галичан і занехаяння української мови. Антиукраїнська позиція москвофілів проявилася на початку ХХ ст., особливо тоді, коли в Галичині масово виникали українські пожежні та спортивні товариства "Сокіл" і "Січ". Їх дратувало навіть те, що українські молодіжні організації того часу на прапорах використовували зображення Богдана Хмельницького, Петра Дорошенка, Івана Гонти, Максима Залізняка, Тараса Шевченка і Михайла Драгоманова.

Москвофіли підтримували в цьому плані поляків, які вороже ставилися до національного піднесення українського народу. З цього приводу у 1909 р. на засіданні польської "Правиці Народнової", що проходило у Кракові Людвіг Колянковський говорив: "Було б краще, якби не було проклятих "Січей". "Заради Бога! Знешкодьте "Січі", інакше знищите польський народ! [1].

У 1907-1909 роках відбувся і організаційно оформився розкол, середовище русофілів розділилося на "старо" і "новокурсників". Останні оголосили про повну національно-політичну єдність із російським народом, виступивши за використання літературної російської мови. Новокурсники контролювали "Общество им. Качковского" та партію, яка стала називатися "Руска народна організація". Старокурсники – Ставропігійський Інститут, "Народний Дім", "Галицько-руську матицю". Офіційно про "новий курс" проголосив у Львові на засіданні Галицького Сейму депутат Володимир Дудикевич.

З 1909 р. почалося регулярне виділення коштів для підтримки москвофілів. У передвоєнні роки галицькі москвофіли посилили проросійську агітацію. Цьому сприяв потік рублів, які щедро надходили з-за кордону і політика польської адміністрації в Галичині. Російський уряд і націоналістичні кола надавали субсидії на діяльність «Русского Народного Совета» очолюваного В. Дудикевичем, на видання газет «Прикарпатская Русь» і «Голос народа», на підтримку бурс та пансіонатів, читалень, виборчу агітацію під час виборів до

представницьких органів. Гроші надходили через співробітників російського посольства і консульства у Відні, консульства у Львові. В їх руках перебували найбільші національно-культурні інституції – «Народний Дім», Ставропігійський інститут, товариство ім. М. Качковського та ін. Фінансовані царизмом і підтримувані шовіністичними політиками галицькі москвофіли стали провідниками реакційної великодержавної ідеї «единой и неделимой» російської імперії.

Напередодні війни між Росією і Австро-Угорщиною точилася боротьба за гегемонію у слов'янському світі. У зв'язку з цим загострилася напруженість навколо української проблеми. Депутат М. Василько у 1909 р. двічі в австрійському парламенті піднімав питання щодо «русофільських підступів» у Галичині та Буковині. Відзначимо, що цісар Франц Йосиф публічно підтримав лідера буковинських українців. [3].

12 грудня 1909 р. міністр внутрішніх справ Австро-Угорщини Г. Герділь звернувся до Галицького намісника розслідувати факти підтримки крайовою адміністрацією русофільської пропаганди. Це дало привід намісникові М. Бобжинському заявити у Галицькому сеймі, що «розвиток руської національності в нашому краї може відбутися тільки на підставі народної руської мови та її окремого національного почуття, тому адміністрація держави не може толерувати штучно імпортованих з Росії течій» [4]. За намісника М. Бобжинського галицька адміністрація не так явно підтримувала москвофілів, як за А. Потоцького.

Проте поляки намагалися і не втрачали можливостей використати москвофілів в своїх цілях, а саме з їх допомогою послабити український рух.

В 1908 році на Слов'янському з'їзді у Празі польський політик Роман Дмовський пообіцяв росіянам усіляко бойкотувати розвиток українського національного життя в Галичині. У 1911 році Леон Васілевський писав у книжці «Україна і справа українська», що москвофільство «поволі здобуває таке політичне значення, якого ніколи не мало старе. І здобуває його внаслідок зближення з польськими націоналістами — такими самими, як і москвофіли, ворогами руського (українського) руху...» [5].

Щорічно загальна сума надходжень для москвофілів коливалася між 20 і 40 тисячами рублів і складалася з пожертвувань приватних осіб і асигнувань Св. Синоду. М. Казанській зауважував, що такі суми є недостатніми, не завжди раціонально витрачалися і не могли суттєво впливати на російську справу в Галичині. Для успішної боротьби з урядовою, польською і українською пропагандою одночасно, потрібні значно більші кошти.

Він рекомендував встановити суворий урядовий контроль за виділеними коштами. Обов'язки такого контролю, для проведення єдиної російської політики за кордоном, мало виконувати консульство у Львові. У його розпорядженні, для субсидування москвофільських товариств, бурс, газет, передвиборчу агітацію, пропонувалося створити таємний фонд в декілька десятків тисяч рублів. Враховуючи, що консул не завжди міг передавати гроші особисто, цим мали займатися спеціальні агенти через посередництво жандармського ротмістра в Радзивілові. У випадку надання систематичної і

постійної підтримки москвофілам, консульство мало забезпечувати керівництво політикою «новокурсників» і контролю за витратами фінансової допомоги.

М. Казанській відзначав відсутність освічених, енергійних керівників серед радикально налаштованих москвофілів. Як приклад він наводив склад редакції газети «Прикарпатская Русь», де окрім редактора С. Лабенського всі решта співробітники були студентами, які навіть недостатньо вільно володіли російською мовою. Фінансування проросійської газети йшло з Росії і могло бути корисним за певних умов: 1) така газета повинна друкувати оригінальні або запозичені статті з російського і галицького життя, більш повно висвітлювати умови проживання в обидвох державах; 2) ці статті повинні викликати інтерес в широкого кола читачів як в Галичині, так і в Росії. Насправді «Прикарпатская Русь», на думку російського дипломатичного чиновника, не відповідала ні одній з поставлених вимог.

Завершувалася записка рекомендацією збільшити урядове фінансування москвофілів в інтересах «русского дела» в Галичині: «Якщо ж ми побоїмося видатків декілька десятків або навіть сотень тисяч рублів; якщо не відважимося застосувати аж ніяк (анітрохи) не компрометуючих зусиль до утримання російської культури в краї, то з кожним роком співчуття до нас в Галичині і значення російського імені будуть зменшуватися і недалеко той час, коли старовинна вотчина «русских» князів не тільки стане нам чужою, але й ворожою» [6].

Незаперечним доказом виділення коштів і матеріальної підтримки з боку Росії є лист з міністерства фінансів на ім'я міністра закордонних справ С. Сазонова від 14 серпня 1913 р. В ньому повідомлялося, що міністр дозволив довести асигнування на надання грошової підтримки «русской народности» в Австро-Угорщині (Прикарпатті), до 200 тисяч рублів, при умові ознайомлення нарівні з міністерством закордонних справ, міністерством внутрішніх справ і обер-прокурором Св. Синоду із звітом про витрачання грошей.

Однак і ця значна фінансова підтримка москвофілів у Галичині російським урядом не могла змінити політичну ситуацію у краї. Фінансова підтримка з боку Росії не допомогла москвофілам і під час виборів до Галицького сейму в 1913 році, коли вони здобули лише два депутатські мандати. За свідченням добре обізнаного польського сучасника подій «цю [русофільську] течію назагал слід уважати за форпост російського уряду в нашому краї... Порівняння національних руських інституцій з москвофільськими переконливо показує, що перші є результатом природного розвитку повного сил і життя народу, що прагне поширювати і поглиблювати здобутки; а другі – результатом штучним, насадженим іззовні, без міцних підвалин і майбутнього».

Російський уряд для забезпечення пропаганди православ'я виділяв чимало коштів прямо і опосередковано через різноманітні організації. В цілком таємному листі міністрові закордонних справ С. Сазонову від 17 грудня 1913 р. обер-прокурор Св. Синоду, торкаючись питання про надання матеріальної допомоги православним священикам та ієромонахам в Галичині і Угорській Русі, писав про необхідність виділення 29 000 рублів на 1914 рік. При цьому В. Саблер відзначав, що особливо бажаним мати серед православних

священиків в Галичині декілька чоловік з найбільш визначних священиків, поки що уніатів, але готових перейти у православ'я. Вони будуть мати матеріальне забезпечення приблизно по 2 000 рублів на рік. Розмір допомоги на підтримку православного руху в перші п'ять років він визначав в 60 000 рублів щорічно [7].

На виборах 1913 року єдиним депутатом парламенту від русофілів став новокурсник Дмитро Марков. Після початку Першої світової війни його обвинуватили у державній зраді і засудили до смертної кари, яку було замінено на довічне ув'язнення.

Під час Першої світової війни москвофіли стали опорою для російської адміністрації після захоплення Львова, в місті діяв "Русский Народный Совет", який очолив В. Дудикевич. Ще до війни він переїхав до Києва, де був головою "Карпато-русского освободительного комитета". Після відступу російської армії, як і багато інших русофілів, переїхав до Росії. Слід відзначити, що під час російської окупації галичани познайомилися зі справжніми, а не уявленими росіянами, з російським державним апаратом. В результаті розвіялися усі ілюзії, побачили справжній «русский мир». Це, разом із обезголовленням руху внаслідок австрійських репресій та еміграцією до Росії, остаточно підірвало москвофільство.

Отже, для поборення українського національного руху в Галичині напередодні війни російські урядові та політичні кола морально і, головне, матеріально підтримували москвофільство, в основу якого лягла всеросійська національна ідея. Через москвофільські організації російський уряд мав можливість проводити не тільки антиукраїнську пропаганду серед галицьких українців, перетягуючи їх на свій бік, але й антидержавну – з метою приєднання до Росії всіх українських етнографічних земель, що входили до складу Австро-Угорської монархії.

Напередодні війни в російській Думі й поза нею від російських політиків все сильніше лунали слова про «українську небезпеку» для Росії в Австрії та погрози в бік останньої за так звану допомогу українському рухові.

У російському суспільстві все більше утверджувалася думка про важливе значення Галичини для внутрішньої і, особливо, зовнішньої політики Росії. Зазначалося, що Галичина “справжня “русская” прикарпатська фортеця, прикордонна твердиня, сторожовий полк Росії, який розчищає попереду шлях і закриває тил у нашому русі для виконання великих завдань, і нарешті – сильна опора православ'я”.

Література:

1. Михальський Ю. В., Сова А. О Москвофіли та український національний рух в Галичині (кін XIX – почXX століття: погляд крізь призму сучасності. [Електронний ресурс]. Режим доступу [http://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/11655/1/Mykhalsky Yu Sova A Moskovofily ta ukr nats rykh.pdf](http://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/11655/1/Mykhalsky_Yu_Sova_A_Moskovofily_ta_ukr_nats_rykh.pdf)

2. Кісь Назар Русофільство (Москвофільство). Інтерактивний Львів. Електронний ресурс. Режим доступу:

<https://lia.lvivcenter.org/uk/organizations/rusofilstvo/>

3. Bihl Wolfdiefer. Die Beziehungen zwischen Österreich-Ungaru und Russland in bezug auf die galizische Frage 1908-1914 // Galizien um die Jahrhundertwende. Hrsg. Von Karlheinz Mark. - Wien; München, 1990.

4. Уська У. Політика офіційного Відня та Галицького намісництва щодо русофільського руху в 1908 – 1914 рр. // Історичні та культурологічні студії. – Львів, 2004.-С. 165.

5. Липовецький Святослав Руский мир Галичини. Тиждень, 2021, №1-3.[Електронний ресурс] Режим доступу: <https://tyzhden.ua/History/251349>

6. Москвофільство: Документи і матеріали / вступна стаття, коментарі та добірка документів Сухого О. – Львів, 2001, - С.100-103.

7. Архив Внешней Политики Российской Империи Ф. 133, 135., Оп. 470, 474, Д. 16, 155.

***Abstract.** The article examines antiukrainian activity Moscovites in Eastern Galicia in the end XIX – at the beginning XX of century. Reasonably a collaboration and financing of Moscovites motion are well-proven by the Russian empire. A collaboration is shown between Moscovites and by the Polish politicians.*

***Key words:** Eastern Galicia, Moscovites, anti Ukrainian politics*

Статья отправлена: 20.03.2022 г.

© Баран І.В.